

לפרשת ראה - זמר לג'ירפה, על כשרות בעלי החיים דר' עודד שויירמן

"זאת הבהמה אשר תאכלו שור שה כשבים ושה עזים. איל וצבי ויחמור ואקו ודישן ותאו וזמר.

וכל בהמה מפרסת פרסה ושסעת שסע שתי פרסות מעלת גרה בבהמה אתה תאכלו".

למרות שהיום הבון טון הוא צימחונות וטבעונות, אתמקד היום באכילת בשר. במקרא הותרו לאכילה רק יונקים שיש להם סימני טהרה: בעלי חיים שהם מפריסי פרסה, שוסעי שסע ומעלי גרה. בגמרא ובמקורות אחרים מופיע סימן נוסף לכשרות.

בתלמוד בבלי מסכת עבודה זרה (לה ע"ב) נאמר "דאמר מר חלב טהור עומד, חלב טמא אינו עומד" ולפי באורו של הרב עדין שטיינזלץ: " שאמר החכם: **חלב טהור עומד ונעשה גבינה חלב טמא אינו עומד!**"

אסף הרופא בן ברכיהו (המאה ה-6) היה רופא יהודי, שחי בארץ ישראל בסביבות טבריה. מוכר בזכות הספר העברי הקדום ביותר, שנשתמר עד ימינו, בתורת הרפואה הקרוי על שמו. בחיבורו של אסף הרופא מובא תהליך גיבון החלב כסימן נוסף להבחנה בין בהמות וחיות טהורות לטמאות; לפי קריטריון זה רק חלב של יונקים טהורים מגבן ואילו חלב של טמאים אינו מגבן.

פרופ' זהר עמר וד"ר דוד אילוז מהמחלקה ללימודי ארץ-ישראל וארכאולוגיה שבאוניברסיטת בר-אילן בשיתוף של ד"ר עוזי מרין מהמכון הוולקני, בדקו את תקפותו של מדד גיבון החלב כאמצעי מבחין בין יונקים טהורים לטמאים, ועד כמה ניתן לסמוך על מדד זה באופן מעשי.

תוצאות הבדיקה הראו על יצירת גבן בחלב של פרה, עז, כבשה, ג'אמוס, יחמור אירופאי, אייל אדום, יעל וג'ירף – המוגדרים כבעלי חיים טהורים. לעומת זאת, לא נוצר גבן מהיונקים הבאים המוגדרים כבעלי חיים טמאים: חלב סוסה, נאקה, אלפקה, ארנבון, קוף, כלבה, חזירה וחלב אם (אדם). חלב בהמות טמאות אסור בהנאה מלבד לצורך פיקוח נפש.

כדרך אגב איסור זה לא מונע מאנשים, כולל אנשים דתיים, לשתות חלב נאקות כאמצעי לטיפול בפצעים בפה. למרות שזה בוודאי לא מצב מסכן חיים. מה גם שרק לאחרונה חלו בברוצלה, חיידק המועבר מחלב לא מפוסטר, אנשים ששתו חלב נאקות לא מפוסטר.

מדד נוסף לכשרות בעלי חיים היום היא המסורת שיש בזיהויים, באכילתם ובשחיטתם לאורך הדורות.

בעלי החיים הכשרים למאכל מפורטים בספר ויקרא ובפרשתנו.

הזיהוי של חלק מבעלי החיים ברור ומוכר. אין ויכוח לגבי הבהמות: כבש, שור ועז.

לגבי החיות התמונה פחות ברורה.

עיקר הזיהויים של מיני בעלי החיים הטהורים נעשו עד היום דרך מחקר לשוני או תרבותי. מחקר, אותו הובילו פרופ' גיא בר-עוז מהחוג לארכיאולוגיה באוניברסיטת חיפה ופרופ' זהר עמר מאוניברסיטת בר-אילן יחד עם רם בוכניק, אף הוא מהחוג לארכיאולוגיה באוניברסיטת חיפה, בחן את כלל שרידי בעלי החיים שנמצאו ב-133 אתרים בארץ ישראל מראשית תקופת המקרא: תקופת הברונזה המאוחרת (המאה השתיים עשרה לפני הספירה) ועד לתקופה הפרסית (המאה השביעית לפני הספירה)

ממצאים אלו אפשרו להתייחס להצעות הזיהוי המרכזיות הקיימות כיום כדי להציע זיהוי

שמעוגן בממצאים הארכיאולוגיים.

על פי השרידים, הצבי המוזכר בספר דברים כולל את הצבי הארץ ישראלי וצבי הנגב. האייל כולל את האייל האדמוני ואת היחמור הפרסי, ששייך אף הוא למשפחת האיילים. לדברי החוקרים, על פי האתרים והמיקום שבו נמצאו שרידיו של היחמור הפרסי ניתן להניח שהיה זה מאכל מותרות של המעמד הגבוה.

אולם אם היחמור הפרסי שייך למשפחת האיילים, איזה מין היה היחמור המוזכר בספר דברים? על פי החוקרים, ניתוח הטקסט המקראי ושרידי החיות מעיד על כך שייטכן והיחמור היה אנטילופה ממין בובל, אנטילופה אפריקאית גדולה שנכחדה מנופי הארץ אך עדיין מצויה במזרח אפריקה.

השרידים הארכאולוגיים מצביעים כי ניתן לזהות את האקו עם היעל או עז הבר. לדישון היו זיהוים רבים לאורך השנים, כולל קרנף. אולם בשרידים הארכיאולוגיים מתקופת המקרא אין שום ממצא של קרנף. לדברי החוקרים, ככל הנראה ניתן לזהות את הדישון כראם.

התאו הוא דוגמא למין, שבמהלך השנים ובגלל תרגומים שונים, זוהה עם ג'מוס, למרות שגם לג'מוס אין כל זכר בשרידים הארכיאולוגיים. היו חוקרים שניסו לזהות את התאו עם שור הבר, מין צייד שכיח בתקופת המקרא.

לבסוף, גם הזמר זוהה עם מינים שונים, בין השאר הוצע כי היה זה מין של ג'ירף. זיהוי זה אינו סביר שכן אין זכר בשרידים הארכיאולוגיים להימצאותן של ג'ירפות בנופי הארץ בתקופה המקראית. לעומת זאת הוצע כי ניתן לזהות את הזמר עם עז הבר.

הממצאים הארכאולוגיים מחזקים את ההנחה שהייתה משמעות לסדר הופעת המינים ברשימת המינים המותרים למאכל: בתחילה הופיעו בעלי החיים המבויתים ולאחר מכן הופיעו המינים על פי סדר חשיבותם במזונו של האדם המקראי בארץ ישראל.

האם הג'ירפה היא בהמה כשרה?

הג'ירפה מעלת גרה ומפריסת פרסה שסועה, ומכאן שלפי המקרא היא בעל חיים טהור. צוות מחקר ערך בשנת 2003 שני ניתוחים בג'ירפות בספארי, בשיתוף עם רבנים, והתוצאות הוכיחו שמדובר בחיה כשרה. גם בדיקת חלב הג'ירף הראתה כי הוא מתגבן, תכונה הקיימת בחיות כשרות בלבד. כאמור, יש המזהים אותה עם הזמר, הנמנה בתורה בין שבעת מיני החיות הטהורות. סברה זו נמצאה, בין השאר, בכתבי רבי סעדיה גאון, רד"ק ורבי שמעון בן צמח דוראן. בעת החדשה צידד בה אברהם קורמן, אשר הסתמך על ציורי מערות ממצרים מאמצע האלף השלישי לפנה"ס, בשביל להסביר מהיכן היא הייתה מוכרת לעם ישראל בזמן כתיבת התורה.

המתנגדים לזיהוי זה טוענים שהוא לא סביר מכיוון שאין ממצאים ארכאולוגיים להמצאות הג'ירף בארץ ישראל בתקופות היסטוריות. אותו מחקר שהוזכר קודם שנעשה בשנת 2011 על ידי פרופ' גיא בר-עוז ופרופ' זהר עמר מאוניברסיטת בר-אילן בחן את כלל שרידי בעלי החיים שנמצאו ב-133 אתרים מתקופת הברונזה המאוחרת בארץ ישראל ועד לתקופה הפרסית. על פי מחקר זה, בעל החיים "זמר" איננו ג'ירף אלא עז הבר.

כנראה שבינתיים נסתפק בלראות את הג'ירפה בספארי ולא על הצלחת.